

Nureddin Daş ile Girişimcilik ve Devletçilik Üzerine

Atilla Yayla*

Nureddin Bey, merhaba diyerek başlayalım, izin verirsiniz. Teşekkür ediyorum zaman ayırdığınız için. Ve inanyorum ki, ilginç bir sohbet olacak ve bu sohbetten “Piyasa” okuyucuları çok faydalanacak. Öncelikle, siz kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz? Bir işadamı mı, bir entellektüel mi ya da sıradan bir Türkiye vatandaşı mısınız? Bu konuda bir şeyler söyler misiniz?

Çok şey değilim efendim. Ama sıradan bir insanım, sıradan bir avukatım, sıradan bir Türk vatandaşım.

Tevazu sabibi olduğunuzu biliyorum ama bu söylediğinizin, yani sıradan biri olduğunuzun çok da doğru olduğunu söyleyemeyeceğim. Nitekim “Piyasa” dergisi olarak sizinle bir röportaj yapmaya karar vermiş olmamız bizim nazarımızda sıradan bir insan olmadığımızın bir göstergesi olsa gerek... Siz iş dünyasını da hukuk dünyasını da, Türkiye’de bütün olup biten siyasî ve ekonomik olayları da yakından takip eden bir insansınız. Biz bir işadamı mentalitesiyle, tecrübeli bir iş adamı, hayatı gözlemiş, hani derler ya, feleğin çemberinden geçmiş bir işadamı olarak bazı iktisadî olaylara nasıl baktığınızı bilmek istiyoruz. Bundan dolayı bize tabii hayatınızdan ve nasıl bir ailevi ortamdan geldiğinizden bahsedebilir misiniz?

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF Öğretim Üyesi.

1926 yılında Ankara'da müteahhit Emin Daş'ın oğlu olarak dünyaya geldim. Ankara Maarif Koleji'nde ve daha sonra Ankara Hukuk'ta okudum. Sonra Amerika'da ekonomi tahsil ettim. Master falan yapmadım ama üç yıl ABD'de kaldım.

Lisans eğitiminiz ekonomi mi?

Evvelâ Türkiye'de hukuk bitirip daha sonra Amerika'da ekonomi okudum. Amerikan sisteminin tersine. Ben onların biraz tersi oluyorum. (Amerikan sisteminde önce bir fakülte bitiriliyor daha sonra hukuk okunuyor.)

Bu konuya belki daha sonra tekrar dönmek lâzım. Çünkü zannediyorum Türkiye'deki en büyük problemlerden biri hukukçuların nerdeyse hiç iktisat bilmemeleri. Buna daha sonra temas etmemizde fayda var. Peki, yetişmenizde etkisi olan faktörler arasında öncelikle neleri sayarsınız? Gördüğünüz tahsil mi, yetiştiğiniz aile mi, arkadaş çevreniz mi?

Bunlar birbirini tamamlayan şeyler.

Özellikle belirgin olan bir şey var mı?

Ailem. Ama bunun yanında okumak da birşeyler veriyor insana. Ayrıca insanın kendi içinde bir cevherin de olması lâzım.

Hukuk tahsil ettiniz. Sizi okutma gücüne sahip bir ailenin çocuğuydunuz, okumaya da meraklıydınız. Buna rağmen akademik hayata girmek yerine iş dünyasına dönmeyi tercih ettiniz. Bunun bir sebebi var mıydı?

Memuriyet; biraz micazıma ters geliyor. Sabah belli saatte gir akşam belli saatte çık, yapamıyorum. Hürriyetimden fedakârlık edemiyorum galiba. Bunun için serbest avukatlığı ve aile işlerini tercih ettim.

Diyorsunuz ki, akademisyenlik özgürlüğü kısıtlayıcı bir iştir. Hâlbuki serbest avukatlık yapar ve aile işleri ile uğraşırsam daha serbest olurum.

Avukatlığı da zaten ağırlıklı olarak kendi aile işlerimle uğraşarak yapıyordum. Eskiden öyleydi. Zamanla piyasaya iş yaptık, istimlak davalarına falan baktık, ama yine de esas olan kendi aile işlerimdi. Zaten benim hukukçuluğum biraz da zoraki oldu efendim. Ben mühendis olmak istiyordum. Liseyi bitirdikten sonra bir dostumuza yurt dışına gitme dilekçemi versin diye verdim. Unutmuş rahmetli. Gidemedim o sene. Bende gittim fen fakültesine yazıldım. Fen fakültesinde birinci sınıfa geçtim. Bizim işler yine aksadı, vakit bulamıyorum, gidemiyorum. Bunun üzerine, ne olacak, fen fakültesini bıraktım Dil Tarih birinci sınıfa yazıldım. Derken, üçüncü senenin sonunda Amerika'ya gidebilir diye izinim çıktı. İstanbul'a gittik vize için. "Vize verecek hanımefendi grip olmuş, yarın sabah erken gelin de biz vizenizi verelim"

Piyasa

dediler. Sabah saat dokuzda vize almak için gittiğimde; “Efendim dün gece telgraf aldık Amerika’dan. Yabancılara vize veremeyeceğiz. Amerikan ordusunun terhisine karar verildi, Japonya’ya bomba düşünce. Evvela onları alacağız” demez mi? Biz gene gidemez olduk. Eee ne yapalım, mühendis olacağız ya, arzumuz bu. İstanbul Teknik Üniversitesi’nden üç tane hoca tuttuk. Fizik, kimya, cebir. Sabahleyin başlıyorlar akşama kadar. Memur gibi beni sıkıştırıyorlar. Onu yaptırıyorlar bunu yaptırıyorlar. Neyse on-onbeş gün kala imtihanlara babam geldi. Hocalarla konuşuyor. “İlk üçün arasına girmemesi mümkün değil” dediler. Babamda bana dedi ki, “oğlum hocaların haklı çıkarsa sana bir otomobil var.” Biz de keyiflendik. Derken bir hafta kala imtihanlara, Recep Peker dönemi, mühendislik imtihanı kaldırıldı. O da o seneye denk gelmedi mi? Çünkü benim diplomam çok iyi değildi; babamın parasına güveniyordum açıkçası. Dersini fazla çalışan adam da değildim. İdare ediyor, sınıf geçiyordum. Amerika’ya gideceğiz ya. Ben babama isyan ettim “Baba ben okumayacağım.” “Ne olacak oğlum, öyle şey olur mu? Bak oğlum bir mühendis bir mühendistir, bir doktor bir doktordur. Ama bir hukukçu hukuku iyi kavarsa bunların hepsini yapar ” dedi. Nasıl olacak bu? “On tane mühendisin mukavelelerini bağlarsın, dünyanın en büyük şirketi olursun. On tane doktoru bağlarsın hastane kurarsın. Sen mukavele yapmayı, insanları hukukken bağlamayı öğren yeter.” Bunun üzerine hukuka yöneldim.

Tesadüfler veyahut insanın kendi elinde olmayan şartlar insanın hayatını ne kadar etkiliyor değil mi?

Biraz öyle görünüyor, ama gene kabahat benim. Kendi dilekçemi kendim verseydim bu hâllere düşmezdim.

Peki hukuk tahsil ettiğinizde hiç pişman olduğunuz mu, daha sonraları? Ve iş hayatınızda işinize yaradı mı bu tahsil?

Hiç pişman olmadım. İş hayatında işe yaramaz olur mu, herşeyi bilerek yapıyorsunuz.

Aileniz daha ziyade hangi sektörlerde faaliyet gösteriyordu?

Babam müteahhitti.

Hep müteahhittikte mi kaldı?

Şöyle oldu efendim. Ankara’da gördüğünüz yolların yüzde yetmişini babam yaptı.

Heyecan duyuyor musunuz, bu yollarda yürürken? Rahmetli peder yapmıştı buraları diye.

Buranın, bu şehrin sahibi gibi hissediyorum kendimi. Herhâlde babam daha fazla böyle hissediyordu.

İşadamlarının böyle bir yanı var. Eserlerini gördüklerinde manevî bir tatmin duyuyor ve onları sahipleniyorlar.

Tabii. Bu binayı da biz kendimiz yaptık.

Bu bina çok kuvvetli bir bina olarak görünüyor dışarıdan. Depreme falan dayanıklıdır herbâlde.

Ankara'da bir deprem olsa, iki tane ayakta kalacak bina vardır: Biri Fransız kültür, biri bu.

Başka sektörlere kaydınız mı hiç? Yoksa hep müteahhütlik mi devam etti?

Ankara'nın et nakliyesi uzun seneler bizimdi. Divriği'den demir naklettiler. Küçük bir otelimiz vardı.

İstihdamınız maksimum hangi seviyeye kadar ulaştı? İstihdamınızın en yüksek seviyelere çıktığı zamanlarda elli kişi, yüz kişi istihdam ettiğiniz oldu mu?

Adana'yı biliyorsanız, istasyondan çıkan Cumhuriyet Caddesi'ni bizimkiler yaptı. Kaç kişi çalıştırdılar, hatırlamıyorum. Yine Diyarbakır'da ta Sur'dan meydana kadar olan yolu bizimkiler yaptı. Nazilli kanalını yine bizimkiler yaptı. En son yaptığımız iş Gençlik Parkı.

Şimdi, siz bireysel olarak variyetli bir ailede doğdunuz. Aynı zamanda iş hayatını da gördünüz. Bireylerin zengin olması ile toplumun zengin olması arasında bir bağlantı görüyor musunuz?

Eğer devlet zenginse bireyler fakirdir. Bireyler zenginse devlet de zengindir. Amerika misalinde olduğu gibi.

Nasıl? Bunu biraz açabilir miyiz? Bu ilginç bir görüş ama kısa bir formülasyon oldu. Muhtemelen bunun derin bir alt yapısının olması gerekir.

Şimdi şöyle efendim. Fertler zengin ise, durumları yerinde ise, kazançlarından vergi ödeyeceklerinden, çok adam bu durumda ise, çok vergi ödenir. Bu durumda devlet daha zengindir, daha rahat hareket eder. Ama bireyler fakirse, birçok işi devlet yapmak zorunda kalacağından, iyice fakirleşir, hiçbir işe tam olarak yetişemez.

O zaman şunu söyleyebiliriz: Ülkenin zenginliğine giden yol bireylerin zenginliğinden geçmektedir.

Şüphesiz.

Bu ikisi arasında bir çelişki yoktur ve önce gelen bireylerin zenginliğidir. Devletin zenginliği değildir.

Şöyle bir hikâye anlatayım: Rusya'da, Kruşçev olacak galiba, Amerika'da fabrika geziyor, işçi otomobillerine bakıp "Bunlar kimin diyor?" "İşçilerin"

diyorlar. Hayretle bakıyor. Kendi memleketinde araba yok. Bir milletin zenginliği onun devletinin zenginliğidir. Zenginliği sırtımıza alıp gidemeyiz ki. Bu hanın sahibi olsan bile yarın bir harp olsa belki burası hastane olarak kullanılacak.

Bu söylediğiniz benim açımdan çok önemli, çünkü, Türkiye'deki popüler kültür devamlı bunun tersini telkin ediyor. Devletin balktan bağımsız zenginleşebileceği ve devletin balkı zenginleşirebileceği yönünde bir genel kanaat var. Bunun da zannediyorum iş ablâkına negatif yansımaları oluyor. Siz, eminim, kendi hayatınızda böyle şeyler gözlemlemiştinizdir.

Ben devletin sağa sola fazla yardım yapmasından da hoşnut değilim. Sebebi de şu: Tembelleğe alıştıyor insanları. Herkes herşeyi devletten bekler hâlâ geldi. Rusya beceremedi ki bunu bizimkiler becersin.

Tabii devletin bir miktar kaynak dağıtması mümkün olsa bile herkese dağıtamayacaktır. Dağıtmak için birilerinden alması gerekiyor zaten. Herkes fakirse kimden vergi alacak?

Evet ve nasıl üretecek. Devlet bir şey üretemez ki!

Peki, Türkiye'deki bütün bu retoriğe rağmen, devlet iktisadî hayata fazla burnunu sokmasın, vatandaşları kendi hâline bıraksın dememize rağmen ve sözümona reformlar yapmamıza rağmen ben bir ilerleme göremiyorum. Veyahut çok yavaş bir ilerleme görüyorum. Sizin algılamamız nedir?

Efendim bir günde hiçbir şeyi kolayca değiştiremeyiz. Bunlar birbirine bağlı şeyler. Kaymakamlığa gidin belli zamanlarda. Bir sürü yaşlı insan görürsünüz. Ne o? Nafaka kağıdı almışlar, para alıyorlar. Niye daha fazla zahmet etsin! Niye daha fazla yorulsun! Bizde bir hikâye var: Adamın birisi pofur pofur sigara içiyormuş. Ecnebinin biri "Kardeşim sen ne iş yaparsın" demiş. "Bir kayığım var benim" demiş. "Eee kardeşim burada sigara içeceğine gitsen, kayığınla balık tutsan, şunu yapsan, bunu yapsan, çalışsan, ikinci kayığı alırsın, üçüncü kayığı alırsın, gemi alırsın, şu olur, bu olur..." "Sonra?" demiş bizimkisi. "Sonra ne olacak rahat rahat oturur puronu içersin" demiş ecnebi. Bizimkisi: "Şimdi ne yapıyorum?" demiş. Bizim millet şimdi ne yapıyor?

Bu bahsettiğiniz insanlardan bir kısmı gerçekten muhtaçsa, yardıma ihtiyacı varsa ne yapacağız?

Osmanlı vakıfları niye kurmuş ki.

Yani bu işi devletin üstlenmesi çözüm değil mi?

Hayır, hayır.

Nisbî yoksulluk problemi diyelim buna. Gerçekten yoksul olanların problemlerini nasıl çözeceğiz?

Kastamonu'da bir tuz vakfı vardı. Şehirden geçen hayvanlar tuzsuz kaldığında, bir yalak yaptırılmış, içinde tuz oluyor, hayvanlar yalıyor. Onun gibi fakir fukarayı da gözeten vakıflar yok muydu eskiden? Bunlar nereden, devletten mi bekliyordu parasını? Servetini yapmış olan vakıf kuruyordu. Şimdi vakıf işi tam tersine döndü. Şimdi bir haksız para toplama yoluna döndü.

Zorla para toplama. En çok parası olan vakıflar, biliyorsunuz, kamu vakıfları.

Bunlar vakıf değil. Mesela Adliye Güçlendirme Vakfı, elli kuruşluk dosyayı 600 liraya satar. Bunlar vakıf falan değil. Kusura bakılmasın ama, amiyane tabiri ile, bu soygunun başka bir yolu.

Haklısınız. Nureddin Bey bir ülkenin bireylerden başlayıp zenginleşmesi için nelere dikkat etmek gerekir?

Evvêlâ tasarruf. Bir kenara birikecek paralar, sonra da sermaye olacak.

Niye harcamayıp paramızı biriktirelim ki! Harcarsak tatlı bir hayat yaşayabiliriz. Tasarruf edersek belki harcamadan ölebiliriz.

Sizden sonra yaşayacaklar da var, onları başkaları kullanabilirler.

Ben benden sonrakileri neden düşünüyüm ki? Siz insanoglu kendisinden sonrakileri düşünen bir varlık mı demek istiyorsunuz?

Biraz öyle değil mi?

Galiba öyle. Hayvanlardan farkımız da bu herbâlde.

Belki de öyle.

İnekler ve koyunlar, meselâ, yavruları için pek bir şey biriktirmiyorlar.

Kendileri içi de biriktirmiyorlar. İki bir otu bulduğunda kafa kafaya tokuşuyorlar, sen yiyeceksin ben yiyeceğim diye. Ama çalışanın haklı olduğu bilinirse daha âdil olmaz mı? Siz çalışıyorsunuz, kendinizi, ailenizi, çocuğunuzu emniyete almak için. Ama bu ne yaratıyor, daha geniş daha rahat bir kütle yaratıyor. Başka bir misalle anlatmaya çalışayım. Falan yerdeki, ekmek derdinde olan bir adam sabahleyin işinden çıktıktan sonra evinin önünde akan kanalı, pis suyu görür mü? Ne zaman görür onu? Ne zaman karnı doyar, işleri iyi gider, o zaman görmeye başlar. Demek ki, en küçük en ufak işleri hâletmezsek büyükleri hâletmemiz mümkün değil.

Şimdi bu dediğiniz çok ilginç bir şey ve ondan çevre meselelerine bir çizgi çekebiliriz. Çevrecilik, çevreye karşı hassas olabilmek, zengin toplumların yapabileceği bir şey. Karnını doyuramayan kimse çevre ile zaten ilgilenemez.

Piyasa

Çevreciliği herhâlde Çin icat etmedi. Gene karnı doymuşların ülkesinde, ekonomileri iyi, gelişmiş ülkelerde başladı. Şimdi öbürlerine yayılıyor.

Peki, tekrar zenginlik meselesine dönersek, toplumda şöyle bir yaygın kanaat var: Zenginlik için yapılması gereken üç kağıttır. Zengin olan kimsenin dürüst olması söz konusu olamaz. Hırsızlık yapmayan zengin olamaz. Zengin olan mutlaka başkalarına kazık atmış olmalıdır. Böyle, zenginleşmeyi ve zenginliği bir anlamda kötü bir şey gibi gösteren bir kültürle karşı karşıyayız.

İnsan tabiatında kıskançlık var. Bu büyüyor, gittikçe büyüyor. Bugün dünyanın Amerika'yı sevmemesinin ana nedeni kıskançlık. Çünkü, hepsinden büyük. Bunun kadar önemli bir başka sebep yok. Ama zengin olabilmenin yolu doğruluktan geçer. Bizim gibi şark kurnazlığı yapanlar çabuk yaya kalırlar. Ben Amerika'da bir arkadaşla konuşuyordum. "Bir Akdenizli gibi konuştun" dedi. "Niyeymiş o?" dedim. "Dünyada en büyük kurnazlık doğruluktur" dedi. Küçük bir menfaat için on yalan söyleyeceğim, bu on yalan ortaya çıkmasın diye on yalan daha söyleyeceğim. Ben o kadar zekî değilim ki, nerede kime ne yalan söylediğimi hatırlayayım. Doğruyu söylerim çıkarım işin içinden. Eğer bugün biz ailece aranabiliyorsak, sorulabiliyorsak, tek nedenimiz yalan söylemememiz. Yapamayacağımız şeylere evet demememiz, yapabileceklerimize evet dememiz. Yani bunlar dediklerini yaparlar diye biliniz.

Ortadoğu kültürü, biraz da Akdeniz kültürü, sanırım muhattabımıza yalan söylemeyi, onu aldatmayı kolaylaştırıyor.

Hiç gerek yok. Ne kadar doğru söylersek o kadar rahat ederiz, doğru gider işimiz.

Siz de fark etmişsinizdir, başta Amerika olmak üzere birçok yerde, toplumsal kültürün en önemli öğelerinin başında dürüst olmak, yalan söylememek geliyor. Bazen karşılıyorum, Batılılara bir şey izah ediyorsunuz, ülkemizdeki bir işle, yalan düzene dayalı bir hareketle, bir icraatla ilgili bir şey. Kafası almıyor, hafsalası almıyor. Çünkü kafasındaki düşünme kalıpları bunu kavramaya elverişli değil, dolayısıyla anlayamıyor böyle birşeyin nasıl olduğunu ve olabileceğini.

Ben Amerika'ya gideceğim zaman amcam dedi ki: "Babandan 150 lira al, ardından git bir hafta yaşa" dedi. "Yaşayabilirsen çoluğunla çocuğunla git oraya" dedi. "Niye amca" dedim. "Yahu" dedi "Talebe olarak bizim hükümet belli bir para verecek onunla geçinmek zorunda kalacaksın, buradaki gibi değilsin, yapabilirsen git." Gittik, sonra geldik. Amcam "Şimdi hepten kaybettin, artık ne Amerikalı ne de Türksün. Orada doğruluğu öğrendin buradakilere ayak uyduramayacaksın" dedi.

Öyle oluyor mu gerçekten?

Bazen oluyor efendim.

“Bu ne biçim kültür? Bu ülkenin insanların özellikleri ne biçim özellikler?” dediğiniz oluyor mu?

Ben demiyorum. Çünkü benim o kadar fazla dışarıyla temasım yok. Ama arkadaşlardan duyuyorum. Ne hâldeyiz, ne oluyor, ne bitiyor. Biraz evvel söylediğiniz gibi, yok dolandırıcı olmak lâzım, yok sahtekâr olmak lâzım. Yok böyle bir şey, bunların hepsinin ardında siyasîler var.

Nasıl oluyor?

Küçük birşey çalarsanız herkes bilir, büyük bir şey çalarsanız ve bunun ucu bakana dayanırsa kimse anlayamaz.

Büyük bir şey çalmak için de bir sistem kurmak ya da kurulmuş böyle bir sistemin parçası olmak lâzım.

Bunlara dayanmak lâzım hiç olmazsa, kötü ama böyle.

Bu da Türkiye’deki çalışma alışkanlıklarını yozlaştıran bir faktör.

Evet. Son zamanlarda maalesef öyle oldu.

Aslında son zamanlarda diyoruz ama bu tabii insanlığın başından beri olan bir problem. Tek parti dönemine baktığımızda da aynı problemi görüyoruz.

Oranın büyümesi var. Eskiden yüzde 2 ise şimdi yüzde 15.

Belki de daha aleni olması problem.

Çoğaldıkça da alenileşiyor.

Tek parti dönemi ile ilgili araştırmalar çıkıyor ortaya son zamanlarda. Meselâ kor-kunç arsa spekülasyonlarının politikacılar tarafından yapıldığı falan görülüyor.

Valla bilmem. Benim babamın da arsaları çoktu ama, bunun devlet müteahhiti, belediye müteahhiti olmamızla ilgisi yok. Babam tasarruflarını gayri menkule yatırır. Çünkü başka bir şey yoktu. Ne sanayi ne şirketleşme.

Tabii bu biraz farklı bir şey. Arsa almak başka bir şey, kamu otoritesini kullanarak spekülasyon yapmak başka bir şey. İsmet İnönü’den bile bahsediliyor bu çerçevede.

Pembe köşkü Atatürk verdi ona. Dört bin liraya aldı, verdi. On tane ev alıp on kişiye dağıtmıştır. Sebebi de şu: Kulis yaptılar, tekrar İstanbul’u merkez-i hükümet yapalım diye. Atatürk oraya gitmesinler diye bunlara birer tane ev aldı, hedıye etti. Bu Ali Rıza Soyak’ın kitabında da aynen yazılıdır.

Piyasa

Her sistemin, her siyasî sistemin, zannediyorum, yozlaşmaya meyili var, tarzları değişik olsa bile. Demokrasinin de kendine mahsus yozlaşma tarzları var. Meselâ biz şimdi burada açık hırsızlıklardan bahsediyoruz, ama kamu kaynaklarını kullanarak oy satın almak da bir çeşit yozlaşma. Meselâ, bir ürüne piyasada verilebileceğinden daha fazla fiyat vermek. Sağlam itibarı ve teminatı olmayan birisine kredi vermek. Bunlar da yozlaşmanın değişik türleri. Siz biç siyasîlerle, bürokratlarla, kamu kuruluşları ile böyle bir ilişki içine girdiniz mi? Girmek istediniz mi?

Allaha şükür hayır. Babam 1942'den sonra devletle iş yapmayın diye tavsiyede bulundu.

Niye, sebep neydi?

Hemen söyleyeyim. O zamanki müteahhitler ihaleye çıkar, fiyat kırar ve alırlardı. Öyle sitiasyon, fiyat farkıydı falan yoktu. O zamanki büyük müteahhitler 42'den sonra harp şartlarında işlerini yerine getiremediler ve kaybettiler. Bunu görünce babam elini eteğini çekti o işten.

Peki şöyle olaylar oldu mu? Yıllardır iş hayatının içinde olan bir ailesiniz ve belli ilkelere uyarak çalışıyorsunuz. Sonradan bürokratlarla, siyasîlerle ilişkisi olan kimseler çıkıyor, süratle zenginleşiyorlar. Bu sizin kafanızda "Neden biz de aynı yolu denemiyoruz?" gibi düşünceler uyandırdı mı biç?

Valla, namusunuzu kaybederseniz bir daha geri alamazsınız. Her şey geri gelir, ama namus gelmez. Namus nedir? Doğru olan adam, sözüne sağdık olan adam namuslu adamdır.

Tabii şu tarafı da var işin. Yeni çıkan ve sunî payandalarla servet yapan insanların ortadan kaybolmaları da çabuk oluyor.

Öyle olmadı mı?

Birden bire yok oluveriyor insanlar, ya da birden bire felâkete düşüyorlar. Bu tür ailelerde bir diğer problem, benim gördüğüm, görgüsüzlük diyebileceğimiz bir şey. Serveti gösterişe harcama eğilimi. Hâlbuki köklü ve zengin ailelerin taribinden de biliyoruz, zengin ailenin pek gösteriş yapmaya ihtiyacı yoktur. Yatırım yapar o aile. İşte, hayır faaliyetleri yapar. Bizde öyle değil. Jeepler, mankenlerle gezmeler.

Dünyanın neresinde olursanız olun, ne önde koşunuz ne arkada kalınız. Önde koşarsanız kafanızı kırarlar. Arkada kalırsanız kuyruğunuzu yolarlar. Bu ne demek? Bu şu demek: Bir koyun sürüsünde bir hızlı koyun vardır. Çabuk gider, koşar, eder. Diğerleri ona yetişemez. Bir de hımbıl kuyruk vardır, geride kalır. Sürü dağılır ikisinin arasında, çoban yetişemez. Çoban sürüyü kontrol altına alabilmek için koşar, onun başına vurur. Dayak yemekten kafası kırılır. Öteki de arkada kalır. Dayak yemekten, yetişmek için itilmekten kuyruğu

yolunur. Yani nerede olursanız olun orta yoldan gidin. Ne geride kalın ne ileri geçin.

Ama bu anlattığımızın negatif bir yanı da olabilir. Bu girişimcilik kültürüne aykırı olabilir. Özellikle yeni bir iş başlatacak girişimcinin önde olması lâzım.

Ama girişimcilik Türkiye’de böyle. Hop diye balıklama atlama. Hesapsız girişim olur mu? Plânsız iş olur mu? Plânlama dairesi diyorlar, ne iş yapar bu? Zannediyorlar mı ki; Vehbi Koç plânsız iş yapardı., Sakıp Sabancı plânsız iş yapardı.

Her girişimcinin yatırımını plânlaması lâzım.

Gayet tabii.

Buradan herbâlde şuraya bir çizgi çekmeyeceksiniz: Toplumı plânlayalım.

Hayır hayır, tam tersine, siz başkasının ihtiyaçlarını ne kadar bilebilirsiniz
Atilla Bey

Bilemem, tamamen bilemem tabii. Kendi çocuklarının ihtiyaçlarını bile tam bilemiyorum.

Hanımefendi söylemese bugün eve yumurta mı lâzım, tereyağı mı lazım, yine bilemezsiniz. Ona kim karar verecek. İşte bu piyasa. Görünmez el dedikleri bu.

Peki piyasa deyince sizin kafanızda şekillenen şey ne, tam olarak? Piyasa bir olay mıdır? Bir akış mıdır? Bir süreç midir?

Çeşit çeşit olabilir. Moda da piyasa yaratabilir. Arz talep dengesidir. Bazı laflar panik yaratabilir, o da piyasayı allak bullak edebilir, dengeyi bozabilir. Aslında devlet ne kadar az müdahale ederse, bu işler o kadar kolay gider. Ne kadar müdahale varsa ekonomi o kadar şaşırma başlar.

Ama niye, devlet müdahale etse daha iyi değil mi? Devlet adamları toplumun kötülüğünü istemezler.

Kendi ihtiyaçlarını tayin ve tatmin edemeyen adamlar benim ihtiyaçlarımı nereden ve nasıl tayin ve tatmin edecek?

Ama onlara oy vererek seçiyoruz. Bunların önemli bölümü tabsil görmüş, bilgili insanlar.

Hayek’i en iyi bilenlerden biri sizsiniz. Ne diyor: “Yozlaşmaya gidiyoruz. Bunları 40 yaşından 65’ine kadar mebus yapmalı, bir daha da seçtirmemeli” diyor. O bile o karara varmış.

Peki, piyasa ekonomisinin işleminde devlete hiç görev vermiyor musunuz?

Piyasa

Şimdi bakın, yine Amerika'dan bir arkadaşla konuştuğumda, dedim ki, "Bir bardağı 10 cente yapıyor, bunu kalkıyor 1 dolara satıyorsunuz. Dokuz misli kâr var. Bu biraz soygun olmuyor mu?" Güldü, "Bu kadar kâr varsa sen ne duruyorsun, sen de yapsana bir tane" dedi. Benim imkânım yok dedim. "Ne demek imkânım yok. Git konuş şirketleş" dedi. "Sermaye birleştir, rekabete gir." "Sen buna soygun mu diyorsun?" dedi. "Peki soygun olsun, ben sana daha büyük soyguncuyu ve soygunu söyleyeyim mi?" dedi. O nedir? "Devlet" dedi. "Bardaktan çok vergi alıyor..."

İlginç bir durum var, devlet hepimizin ortağı. Bu günlerde Maliye Bakanı birşey ifade etti. "Zarar ederseniz karışmam, ama kâr ederseniz beni göreceksiniz." dedi. Tabii Maliye Bakanı felsefi altyapısından ne kadar haberdar bilmiyorum ama, bu şekilde ifade etmekle bir gerçeği dile getirdi. Devlet hepimizin ortağı.

Maalesef, ama devlete niçin veriyoruz bu parayı?

Evet. Adalet hizmetlerinden şikâyetçiyiz, polis hizmetlerinden şikâyetçiyiz, bir sürü kamu hizmetinden şikâyetçiyiz.

Oraya varmadan, felsefesi yok mu bu işin? Liberalizmi, kapitalizmi felsefesiz, fikirsiz bir şey mi zannediyorlar bunlar? Öyle şey olur mu? Evvelâ, insan olarak doğduğunuza, dünyaya geldiğinize göre, yaşamak mecburiyetindedesiniz. Yaşayabilmek için bir şey üretmek mecburiyetindedesiniz. Bu ürettiğinizi ya trampa edeceksiniz ya satacaksınız, ya başka bir şey yapacaksınız. Pekâlâ bu neyi doğurdu: Mülkiyet hakkını doğurdu, işte kendi kendine. Simit yapıyor satıyorsunuz. Simit burada geçmez oldu. Eskişehir'de yapmak istiyorsunuz oraya gitme, yapma diyebilecek miyim?

Diyen sistemler var.

Evet. Onlar felâkete sebep oldu.

Ama doğrudan doğruya simit yapmayın demiyor da, öyle ağır şartlar getiriyorlar ki, siz yapamıyorsunuz.

Aynı kapağa gelir. O zaman öl diyorlar size. İşte bunu dememeleri lâzım. İşte bu hürriyetinizi kısıtlıyor. İnsan olarak neyimiz var? Yaşayabilmek için, mal sahibi olmak veya bir şey yapıyor olmak lâzım. Bunu da istediğimiz yerde, istediğimiz zaman yapmamız lâzım. Bunlara tecavüz olunca ne olur, meşru müdafaa girer işin içine. Beş serseri bir arada üzerime gelirse ben nasıl kafa tutacağım her birine. Onun için organize olup, devleti kurduk. Devlet bana emretsin diye değil. Devlet benim ihtiyaçlarıma cevap versin diye. Korunmamı yapsın diye. Bunu dışında ne ödevleri olabilir ki devletin.

Devlet bir emanetçi diyorsunuz.

Hatta biraz ağır söylersem: “Mukaveleli hizmetçimiz” diyorum.

Ama yaygın kültürde böyle olmuyor. Meselâ, demokrasi açısından bakılırsa, halk tarafından seçildikleri için, yöneticiler kutsanıyor bazen. Veyahut belli dünya görüşüne sahip olanlar bazı makamlar elde ederlerse, o dünya görüşüne sahip diğerlerince kutsanıyorlar. Türkiye’deki kültür bir türlü “hangi türdeki insanlar devleti idare ederse etsin, milletin hizmetinde oldukları” fikrini kabul edemiyor. Niye acaba?

İttihat Terakki’den geldik, ondan, Cumhuriyeti kuranlar da onlardı.

Belki daha öncesi de var. İttihat Terakki’den öncesi. Yani kul kültüründen gelmişiz.

Gene kabul ediyorum. Bugün hâlâ Türkiye’de bireyleşemedik.

Burada biraz Bastiat’tan bahsetmekte fayda var. Sizin de Frederic Bastiat’ı çok sevdiğimizi biliyorum. Hatta bana öyle geliyor ki, Bastiat’ın fikirleri ile sizin fikirleriniz bayağı bir örtüşüyor.

Belki de bundan onu çok seviyorum. Kendimi ona yakın bulduğum için.

Bastiat’ın keşfettiği şeylerden biri şu: Aşırı devletçi sistemler yağma sistemleridir. İnsanların önemli bir bölümü bunun farkına varmaz. Yağmayı yapanlar bunun farkına varır; çünkü menfaatleri ordadır. “Birisine hasbel kader bu yağma sisteminin farkına varırsa, yapılacak olan şey bu yağma sistemine son vermek değildir” diyor Bastiat. “Çözüm, yağmaya o kişiyi de ortak etmektir.”

Belki o zaman daha kolaydı o şekilde hareket. Onun yaşadığı çağda.

Evet, O’nun yaşadığı dönem Fransa’da sosyalizmin yükseldiği ve devletçiliğin iyice kökleşmeye başladığı bir dönem. Geçenlerde bir konuyu tartıştık bir grupla. Sizin de fikirlerinizi almamda yarar var bu konuda. “Türkiye’de bir yoksulluk var, yoksulların sayısı sürekli artıyor. Ve bu bir felâkete de sebep olabilir. Devlet fakir kişileri tespit ederek sırf fakir oldukları için onlara kişi başı 60 dolar vermelidir” filan gibi şeyler söylendi. İtiraz ettim, bunun hem fikri altyapısında bir eksiklik var, hem de bu mekanizmanın nasıl kurulacağı ile ilgili problemler var dedim. Siz nasıl görüyorsunuz böyle bir şeyi?

Şimdi efendim, buna şöyle cevap vereyim. Bir iddiaya göre Kennedy’nin öldürülme sebebi de bu. Kennedy sosyal yardımları artırmak istedi. Bütçeye on milyar dolar konulmasını arzu etti. Nereden bulacaklar bu parayı. Askerî bütçeden kesecekler. Sonra da arttırılırsa, 20 milyar 30 milyar diye sonunda askerî bütçede para kalmazsa. Nereden bulacaklar parayı? Bu münakaşadan sonra bir haftaya kalmadı öldü adam. Kardeşi de, “tıpkı ağabeyimin yaptığı gibi yapılması gerekir” dedi. Daha kapıdan çıkarken vurdular.

Kim vurdu?

Piyasa

Belli değil, CIA mi, askeriye mi? Ama yalnız bu lâfların arkasından gidiyorlar.

Ama buna karşın bugünkü Amerika çok büyük miktarda sosyal yardım yapan bir ülke.

Ahmete Mehmete yapmıyor, orada Ahmet Mehmet kendine yapıyor. Öyle alışmışlar ki, sigortalılar. Parayı kazanırken sigortaya yatırıyorlar.

Türkiye'nin potansiyelini nasıl görüyorsunuz? Doğru iktisadi ilkeler uygulanırsa, gerçek bir piyasa ekonomisi olursa, daha zengin olma şansımız var mı?

En kısa zamanda, hem de çok fazla.

Neye dayanarak bunu söylüyorsunuz?

Halkta istek var, bürokrasi kısıtlıyor. Bir fabrika kurmaya kalkın, dört senede tamamlarsanız tebrik ederim. İki senede makineler geldi, bir senede deneme yapacaksınız, neyi nasıl çıkartıyorsunuz göreceksiniz. Siz faaliyete tam geçtiğinizde bütün dünyadaki makineler değişmiş olur.

Dolayısıyla, yatırım çok zor. Peki bürokrasi neden engelliyor?

Eee, herkes büyürse onlara yer kalacak mı orada?

Bürokratlar şunu anlayamıyor mu? Ne kadar çok fabrika kurulursa ne kadar çok zenginlik yaratılırsa o kadar çok vergi alınır. Onların maaşı da daha çok artabilir. Bunu anlayamıyorlar mı, yoksa bürokrasinin doğasında mı bir tubaflık var?

Dünyanın her tarafında aynı şikâyet var.

Gerçi belki bir fark var. Bizde bürokrat vatandaşa kötü hizmet etmenin yanı sıra kötü muamele ediyor. Diğer ülkelerde o kadar değil. Belki işi yapmıyor, savsaklıyor, ağırdan alıyor falan. Fakat insan olarak sizî ezemiyor.

Bunu da fazla mukayese edemeyeceğim, ama bizdeki bürokrasiden şikâyetçiyim. Misal istersen: Bizim Altındağ taraflarında bir arsamız var. 1948'de okul yeri olarak görünüyordu imar plânında. Yıl 2004. Nerede ise 60 yıldır ne istimlak edip yaptılar, ne de bana bir şey yaptırıyorlar. Bunu çözemiyor mu bu devlet? Niye çözümüyor?

Orası için vergi ödüyor musunuz?

Verginin onda birini ödüyorum kısıtlılıktan dolayı.

Vergiden bir kazancınız var, ama yapamadığınız yatırımdan daha büyük bir kaybınız var. Tabii bu yalnızca sizin değil ülkenin de kaybı. Çünkü yatırım yapabilseniz daha fazla vergi verecek, istihdam yaratacaktınız.

Maalesef. Bürokrasi Türkiye'nin yolunu tıkıyor, benim gördüğüm bu. Bunu azaltsınlar, bir çok şey kendi kendine hâllolur. Farz-ı mahâl: Üç sene içinde Türkiye'ye ne getirirseniz getirin, hesap sormayacağız denilsin. Bu üç senede Türkiye'de kurulacak fabrikanın haddi hesabı yoktur. Çünkü mevzuata göre daha hiç iş yapmadan A.Ş.'yi kuracaksınız. Şu kadar pul parası, şu kadar harç parası. Şunu yapacaksınız, bunu yapacaksınız. Nizamı biraz gevşetin, herkes yapsın. Ondan sonra siz kontrol edin.

En büyük teşvik mevzuatı azaltmak. Öbür türlü teşvik, vergi indirimi veya ucuz kredi sağlanması sonunda hep yolsuzluğa neden oluyor.

Maalesef.

Peki bu zenginliğin sizin kişisel hayatınızda yarattığı önemli şeyler oldu mu? Bazı travmalar yaratıyor. Bazı hayatınızın diğer insanlardan çok farklılaşmasına neden oluyor.

Biz, aldığımız terbiye gereği, ortadayız, ne önde koşarız, ne arkada kalırız. İyi yeriz, iyi eğleniriz, iyi içeriz o kadar. Göze batacak şeyleri yapmayız, sevmeyiz.

Dağlara çıkacak jeeple şebirde gezmek gibi.

Onu oğlum yaptı, rahmetli. Söyledim, "Ne o dedim?" Baba bana lâzım dedi. O biraz doğacıydı. O'nu da 49 yaşında kaybettik.

Peki, iş hayatına yeni girecek, genç, müstakbel girişimcilere tavsiyeleriniz olur mu?

Valla, evvelâ kendini doğru olarak ispat etmesi lâzım. Şirketleşme yapabilir, başka yerde iş bulup girebilir. Ben kendi yakınlarıma da söylüyorum: "Dünyayla temas edin." İnsan ihtiyacına cevap veriyorsanız para kazanmamak diye bir şey yoktur.

İnsan ihtiyacına cevap vermek, bunun altını çizsek iyi olur.

Şimdi, V. Koç o kadar serveti zor ile mi aldı bizden?

Kimisi öyle düşünüyor. Büyük şirketler bizden zorla alıyor diyor. Coca Cola'ya, Nike'ı kastediyorlar.

Hayır efendim, hiç alâkası yok. Onlar sevdiğimiz bir şeyi yapıyorlar, bize veriyorlar. Coca Cola bile lükstür aslında, ihtiyaç bile değildir. İhtiyaç gibi gösterebiliyorsa, o da oradan kazanır.

Burada bir yaniltma yok mu? İhtiyaç gibi gösteriyorlar?

Ne yapalım, herkesin zevkine müdahale mi edelim? İsteyen alır. O tadı almak isteyen gider.

Piyasa

Benim öğrencilerimin bir kısmı böyle düşünmüyor. "Bunları bize ihtiyaç diye yutturuyorlar. Biz'i kandırıyorlar" diyorlar.

Hayır, kendi akli neredeymiş öyleyse onun. Öyle şey olur mu? V. Koç otomobil yapmasaydı, çamaşır makinesi yapmasaydı, buzdolabı yapmasaydı, bu parayı nereden bulacaktı? Bir kısmını belki yine bulacaktı, bir şeyler alıp satıyor, ticaret yapıyordu. Ticaret de insan ihtiyaçlarına cevap vermektir. Hem sanayi hem ticaret insan ihtiyaçlarına cevap verdiği için para kazandırır.

İhtiyaçlarla muhtaçları buluşturuyor.

Evet. Bütün insan faaliyetleri eninde sonunda insan ihtiyaçlarını gidermek için yapılan faaliyetlerdir.

Bu mal da olabilir, hizmet de olabilir.

Her şey olabilir.

Ama bu tam piyasacı bir görüş. Ben kendim de piyasacıyım zaten, ama, bu bir takım eleştirilere tâbi tutulabilecek şeyleri de gündeme getirir. Meselâ fahişelik. Bir fahişe de ihtiyaca cevap veren bir hizmet yapıyor. Onun da bunu yapmasını ve para kazanmasını normal mi karşılayacağız?

Valla, dünyanın en eski mesleğinden bahsettiniz. Ama ben öyle düşünmüyorum. Ne açıdan: Çünkü o kendi haysiyetini satıyor, etini satıyor.

Ama o onun kendi problemi bir bakıma, gerçi bir bakıma da toplumsal bir problem.

Peki parasız yapanlara ne demeli? Onlarınki ne oluyor.?

O zaman diyeceğiz ki, kişisel tercihleri ile yapıyorlar. Kendi hayatlarını daha zevkli hâle getirmek için yapıyorlar.

İsteyerek fahişelik yapan olur mu?

Böyle bir liberteryen teori var. Kurbanlı suç olmaz diye. Uyuşturucu kullanmak da bu çerçevede suç olmamalıdır diyorlar.

Yok o kadar değil. Bazı şeyleri, insanlara zarar veren şeyleri yasaklamalı.

Ama orada da bir çıkmaz yola girebiliriz. Meselâ içki de insana zarar verir. Sigara da insana zarar verebilir. Dolayısıyla, bir paternalist devlet diyebilir ki, "Ben vatandaşlarının sağlığını korumak istiyorum, dolayısıyla içki içirtmeyeceğim."

Müslümanlar öyle dememişler ki.

Müslümanlar başka bir endişe ile, mesela sağlığa zarar verebilecek başka şeyleri yapıyorken, içki haram diye içmiyorlar.

Harama niye girdi?

Ama kimisi de zararlı değil, faydalı diyor meselâ. Azı faydalı çoğu zararlı gibi.

Dünyada hiç sarhoş gördünüz mü, ben sarhoşum diyen? Ben görmedim. Daha sonra içki içen pek çok arkadaşlarım da oldu. Yıkılacak derecede içen. Yapma falan dedik, ama hiç oralı bile değildi. Ben görmedim, sarhoşum diyen.

Tabii, mesele meseleyi açıyor, çetrefil meseleler. Bazen çözümü bulduğumuzu zannettiğimiz yerlerde başka bir çözümsüzlükle karşılaşıyoruz. Ama herbâlde şöyle toparlamak mümkün: Zengin olmak, insanların, ülkelerin zengin olması kötü bir şey değil. İhtiyaçlarımızı daha rahat karşılayabiliriz böylece.

Zaten çok zengin olursanız başkalarına da faydanız olacaktır. Kuracağınız bir vakıf, bir mektep başkalarına faydalı olacaktır. Hatta geçenlerde bir düzenleme yapmışlar. Okul yaparsanız gelir vergisinden düşülmüştü. Çok doğru etmişler. Çünkü, devlet 200 milyar liraya üç odalı bir okul yaparsa ben aynı paraya yedi odalı bir okul yapabilirim. Ben kendim yapacağım, kendim kontrol edeceğim zira.

Hep derler ya, insanlar serveti mezara götürecek değil. Mezara kim neyi götürmüş? Buna şöyle de bakılabilir. Bir kişinin bir zenginliğe sahip olması onun mutlak sahibi olması anlamına gelmeyebilir. Emanetçidir. Onun bakımını yapacaktır, ondan istifade edecektir. Zamanı gelince de onu başkalarına devredecektir. Zaten zenginliğini devam ettirebilmesi için onu toplumun istifadesine sunmalıdır. Meselâ, şu binayı yapıp kendinize muhafaza etseniz zaten bir anlamı olmaz.

Zaten başkalarının ihtiyacı yoksa bunu yapmak parayı sokağa atmaktan başka bir şey değildir. Herşey insan ihtiyacı ile ilgili. Devleti de, belediyeyi de, sanayiye de, ticareti de insan ihtiyaçları oluşturdu. Asıl olan insan ihtiyacının giderilmesidir.

Ama bazı yaklaşımlar insanları araç hâline getiriyor. Devletçi bütün ideolojiler böyle meselâ. Bürokrasi böyle meselâ.

Tabii, tabii, bu çok eskiden de böyleydi, esir alıyor köle yapıyorlardı insanları.

Şimdi tarihi düşünüyorum. Piramitlerin nasıl yapıldığı düşünüldüğünde ortada saygı duyulacak bir şey yok. Çünkü bu gönüllü emekle yapılmış bir şey değil. Köle emeğiyle yapılmış bir şey. Binlerce insana mezar olmuş yapılar. Sırf firavunlar gömülsün diye. O zaman piyasanın özgürleştirici ve insanî tarafı da ortaya çıkıyor. Piyasa sayesinde insanlar başka insanların kölesi olmaktan kurtuluyor. Peki, Nureddin Bey bunları nasıl anlatacağız insanlara. Ben öğrencilerime anlatmakta zorluk çekiyorum. Eminim, çevrenizde bunları anlamayan bir çok tipte karşılaşıyorsunuzdur.

Piyasa

Adamın birisi kendini arpa zannetmiş. Horoz, tavuk görünce kaçıyormuş. Adamı götürüyorlar tımarhaneye, bir avuç da arpa koyuyorlar. Arpayı kesiyorlar kan çıkmıyor. Adamı kesiyorlar bir parça kan çıkıyor. “Sen insansın, senden kan çıkar, arpadan çıkmaz” diyorlar. Altı ay sonra adam: “Doktor ben insanım benden kan çıkar, arpadan çıkmaz” deyince, tamam akıllandı diye salıyorlar. Yarım saat sonra nefes nefese geliyor. “Doktor, doktor ama bunu horoza nasıl anlatacağım?” Şimdi Türkiye’deki durum da bu. Nereden başlanacak? Eğitimden, devamlı söylenecek, başka çaresi yok.

Ama eğitim kurumlarında bunların tersi söyleniyor.

Bugün sola sağa nereye bakarsanız bakın devletten maaş alan adamlar var.

O zaman ben kendimi nereye koyacağım. Ben bir devlet üniversitesi için çalışıyorum, ama bu görüşü savunmuyorum. Piyasanın zenginlik yaratacağını savunuyorum.

Ben sizi normal, diğerlerini anormal olarak görüyorum. Ama hakikat öyle. Kendine güvenen adam devletçi oluyor mu? Mümkün mü? Başkasının sırtından geçinmek isteyenler devletçi.

Başkasının sırtından geçinme arzusu çok yaygın toplumumuzda.

Sami Selçuk *Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne*’de gayet güzel ifade etmiş bu gerçeği. “Yirmidört saat sonrasını düşünmüyoruz” diyor.

Çok teşekkürler Nureddin Bey. Bu sohbetten çok zevk aldım, eminim okuyucular da zevk alacaktır.